

Н. Сабат, Б. Ступарика, М. Чепіль та ін. Адже історія педагогічних фактів і явищ розгортається через біографії освітян минулого. Як справедливо зауважує Д. Герцюк, «педагогічна біографістика – доволі поширений і популярний напрям історико-педагогічних досліджень... Цілком очевидно, що переосмислення історико-педагогічного процесу з нових методологічних позицій, подальше дослідження ролі та місця в ньому окремих постатей, виявлення нових сторінок на найближчу перспективу повинні стати предметом нових наукових розвідок, монографічних досліджень, хрестоматійних видань» [1, с. 5].

Отже, за словами Н. Гупана, персоналії – це «творчі біографії та послідовне систематизоване висвітлювання сукупності педагогічних поглядів окремих педагогів...» [2, с. 6]. Тому у ґрунтовній праці «Українська історіографія історії педагогіки» автором за одну з концептуальних засад його дослідження прийняте положення про творчу біографію педагога (персоналію) як окремий предмет історико-педагогічного дослідження.

Список використаних джерел

1. Герцюк Д. Передмова. *Яким Ярема* / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2003.
2. Гупан Н. Українська історіографія історії педагогіки. Київ : АПН, 2002. 223 с.
3. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем* / О. В. Сухомлинська. Київ, 2003. С. 36–46.
4. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Кн. 1 : X–XIX століття / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 624 с.

UDC 37(091)(477.83/.86)-051

I. V. STRAZHNIKOVA

ORCID ID: 0000-0001-5921-6197

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of Bogdan Stuparyk Pedagogical
Department and educational management,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk
e-mail: inna.strazhnikova@pnu.edu.ua*

STUDY OF THE BIOGRAPHIES OF GALICIAN TEACHERS IN THE CONTEXT OF HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH

Abstract. The trend of research into the creative heritage of Western Ukrainian, in particular, Galician teachers has been revealed. The need for systematization, analysis, and generalization of historical-pedagogical studies on biographical studies and, accordingly, the personalist direction, has been clarified.

Key words: biography, Galicia, education, research, pedagogical science.

УДК 37.015:929](477)

О. В. СУХОМЛИНСЬКА

ORCID ID: 0000-0002-2033-285X

*головний науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства*

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІСТИКА В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ)

Анотація. Крізь призму історичного контексту автор розглядає поняття, що останніми роками входять до педагогічного обігу і, зокрема, педагогічної біографістики з політичного та законодавчого простору України.

Ключові слова: педагогічна біографістика, декомунізація, дерадянізація, дерусифікація.

Вітчизняна педагогічна біографістика бере початок з другої половини XVIII ст. Вона постійно перебуває в змінюваних умовах, залежить від просторово-часової і предметної багатоманітності педагогічної реальності. Традиційно дослідники звертаються до вивчення життєдіяльності особистості вже після того, як вона відійшла з життя. Нерідко знайомство з персоналією відбувається, коли минають десятиліття по її смерті, через різні взаємопов'язані причини, до яких, мабуть, насамперед належать політико-ідеологічні реалії, які впливають на обрання конкретних персоналій, вибудовування історико-педагогічних текстів, розкриття змісту відповідно до панівної ідеології, ідеолого-політичних потреб.

Останніми десятиліття в Україні зростає інтерес до висвітлення життєдіяльності освітян, педагогів, з'явився окремий напрям історії педагогіки – педагогічна біографістика. Після 1991 р. кардинально змінилися методологічні підходи до педагогічної біографістики й, відповідно, її тематичне і змістове наповнення. Вітчизняні дослідники і, зокрема, Н. Гупан (2000); Н. Дічек (2001); О. Сухомлинська (1996, 1999, 2001, 2003, 2005, 2022) та ін. приділяли цьому увагу. Окремо відзначимо науковицю І. Розман, яка у 2020 р. опублікувала монографію «Українська педагогічна біографістика (друга половина XX – початок XXI століття)», де узагальнила теоретичну основу педагогічної біографістики, витлумачила поняття «біографістика», «біографія», «біографіка», їх історіографічні та джерелознавчі засади, розкрила процеси становлення і розвитку педагогічної біографістики в Україні в другій половині XX – на початку XXI ст. [1].

На підставі цих та інших праць відбулося певне моделювання, схематизація підходів до розвитку персоніфікованої педагогічної думки, в основу якої покладено життєпис педагога, куди входять: аналіз змісту його творчості, ідейні та соціальні зв'язки з епохою, ступінь і сила впливів особистості на загальний педагогічний контекст [2]. Водночас зауважуємо, що сучасні дослідники докладно не пояснюють, не розкривають залежності відбору персоналій і висвітлення їхніх біографій від історичного політико-ідеологічного контексту.

А оскільки ця тема є у порядку денному не лише нашого семінару, а й у загальноосвітньому дискурсі, висловимо декілька міркувань у вигляді запитань, які неминуче постають перед науковцями. Перш за все нас цікавить аспект, запропонований для обговорення, – переосмислення наукової біографії педагогів у контексті *декомунізації, дерадянізації, дерусифікації* як суспільно-політичних явищ.

Ці процеси прихильно сприйняв широкий загал, зокрема й науковці, історики педагогіки. Розпочаті не сьогодні, а в 1991 р., вони увиразнилися вісім років тому, і нині, коли росія розв'язала загарбницьку війну проти України, набули особливої гостроти. Вони зумовлюють відторгнення всього, пов'язаного з цією країною, і в історичному аспекті також. Цілковито підтримуючи ідеї, закріплені і розкриті у законах і постановах, звернемо увагу на педагогічну і, зокрема, історико-педагогічну площину цього питання.

По–перше, хотілося б з'ясувати: чи притаманні ці поняття біографістиці? Чи це самостійні політичні поняття? І що означає «переосмислення» в контексті педагогічної біографістики?

Серед трьох названих понять – *декомунізація*, *дерадянізація* і *дерусифікація* – найбільш прояснене перше: *декомунізація*. Вільна енциклопедія Вікіпедія зазначає, що це «система заходів, теоретична і практична діяльність, спрямовані на визволення від впливу та наслідків комуністичної ідеології в усіх сферах життя країни та суспільства після падіння владущих комуністичних режимів». За такого формулювання під декомунізацію потрапляє все (матеріальне і духовне), що стосується імперської і радянської влади [3].

Процес декомунізації Верховна Рада затвердила пакетом законів 2015 року (4 закони), які ввійшли в історію як «закони про декомунізацію». Вони головню стосуються перейменування багатьох топонімів, що походять від імен та прізвищ різних діячів, серед них і освітян.

Тут доречно зазначити, що Рада Європи (Венеційська комісія) встановила, що закон про декомунізацію 2015 р. (№2558) не відповідає її стандартам і надала низку рекомендацій, які мали б дозволити привести його у відповідність до стандартів Ради Європи, водночас зберігши його основне завдання щодо заборони комуністичної та націонал-соціалістичної пропаганди. Також група з 68 іноземних та українських науковців, експертів та викладачів закликала не підписувати такі законопроекти, бо вони, на їхню думку, політизують історію, суперечать одному з основоположних політичних прав – праву на свободу слова, а отже спрямовують Україну шляхом Росії [4].

Зауважимо, що ці твердження висловлено ще до розв'язання росією війни, але чи змінилися думки сьогодні? Відповіді ми не знайшли. Чи маємо переглядати, редагувати наявні у дослідницькому полі педагогічні біографії, які в різні часи написали різні автори? Яка має бути модель, схема написання нових біографій?

Майже ідентичним є поняття *дерусифікації*, яке по своїй суті майже збігається з поняттям декомунізації. Йдеться про перейменування топонімів на честь російських державних та культурних діячів з елементами росіянізмів або світоглядно російськими чи пов'язаними з росією. У процесі дерусифікації демонтують об'єкти колоніального минулого (таблички, покажчики, пам'ятники, бюсти, панно тощо) [5].

Коли ж звертаємося до педагогічної біографістики, то в історичних реаліях єдиних підходів до аналізу персоналій, єдиного дослідницького поля, що поширювалися на весь Радянський Союз, дуже важко віддиференціювати російський складник від українського та ще й за умови, що такий аналіз останнім часом не проводили навіть на рівні окремих праць. У радянські роки опертя, покликання на російських авторів вважалося науково аргументованішим і

достовірнішим.

І це, на наш погляд, багато в чому виправданий процес, оскільки в Москві і Ленінграді було зібрано найпотужніші наукові інституції і школи, дисертації писали російською мовою і затверджували в Москві аж до 1992 р., коли був створений ВАК України. Але і з появою ВАКу ситуація майже не змінилася. І досі українські дослідники, особливо розкриваючи методологічні засади історико-педагогічних досліджень, покликаються на російських авторів, подають російських і українських через коми, навіть коли це не стосується радянського періоду [1].

До того ж саме поняття дерусифікації відображає, на наш погляд, ставлення до мови як такої, а не до її носіїв та змісту праць. Та й проводили «комунізацію» не лише російською, а й українською і іншими мовами також.

Щодо поняття *дерадянізація* (тобто викорінення радянськості), то воно розкрите в законі про дерадянізацію (№ 2215-IX, прийнятий 21 квітня 2022 р.). Українське законодавство через цей закон надає можливість позбавлятися законів та нормативно-правових актів, прийнятих ще в радянський час, але які й донині формально зберігають свою чинність, проте суперечать Конституції України [6].

І хоча цей закон, на нашу думку, дуже опосередковано належить до педагогічної біографістики, водночас, переносячи його на її дослідницьке поле, вважаємо, що розгляд радянського періоду вимагає критично-аналітичних методів, оцінного опису життєдіяльності педагога. Натомість спостерігаємо зростання досліджень персоналій переважно радянського періоду, підготовлених майже за радянськими схемами, де практично відсутній аналітичний складник. Йдеться здебільшого про авторів кандидатських дисертацій, які описують наукові біографії педагогів радянського періоду.

Звідси постає питання: як переосмислювати наукову біографію через дерадянізацію? Чим керуватися? Що таке переосмислення під цим кутом зору?

Отже, через російсько-українську війну, кризовий стан науки загалом у суспільній свідомості відбулися значні зміни, постали питання, які потребують відповідей, а найголовніше – в контексті нашої теми – переведення понятійного апарату з політичного в педагогічний, історико-педагогічний.

Список використаних джерел

1. Розман І. І. Українська педагогічна біографістика (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / Мукачів. держ. ун-т. Ужгород : РІК-У, 2020. 612 с.
2. Сухомлинська О. В. Передне слово. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Київ, 2005. Кн. 1. С. 4.
3. Червоненко В. Рада ухвалила «декомунізаційний пакет». *BBC News Україна* : сайт. Київ ; Лондон, 2015. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150409_communizm_upa_vc (дата звернення: 26.05.2023).
4. Відкритий лист науковців та експертів-українознавців щодо так званого «Антикомуністичного закону». *Критика : міжнар. огляд кн. та ідей* : сайт. Київ, 2015. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/vidkrytyy-lyst-naukovtsiv-ta-ekspertiv-ukrayinoznavtsiv-shchodo-tak-zvanoho> (дата звернення: 26.05.2023).
5. Радь Т. Дерусифікація свідомості або українська нарація міського простору. *Історична правда* : сайт. Київ, 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220422135532/https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/04/21/161239/> (дата звернення: 26.05.2023).
6. Про дерадянізацію законодавства України : Закон України від 21.04.2022 р. № 2215-IX. *Голос України*. 2022. 6 трав. (№ 98). С. 3–5.

PEDAGOGICAL BIOGRAPHISTICS IN THE HISTORICAL CONTEXT (CURRENT ISSUES)

Abstract. Through the prism of the historical context, the author examines concepts that have entered the circulation of pedagogical biographies from the political and legislative space of Ukraine in recent years.

Keywords: pedagogical biographistics, decommunization, de-Sovietization, de-Russification.

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Анотація. Наукова розвідка репрезентує авторське бачення та обґрунтування необхідності вивчення історичних аспектів розвитку наукових галузей, зокрема освіти/педагогіки як основи розуміння сучасних суспільних процесів і явищ та причинно-наслідкових зв'язків. Наголошено на особливостях вивчення історії освіти/науки в сучасних закладах вищої освіти України. Зроблено проєкцію на майбутнє у зазначеній галузі знань (01 освіта/педагогіка).

Ключові слова: історія науки, освіта / педагогіка, суспільні процеси та явища, заклади вищої освіти, освітньо-професійний та науковий процес.

Сучасні суспільно-політичні процеси світового масштабу, які змінили векторність і прояви після початку загарбницьких військових дій у 2014 році та повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну, виявили, що здебільшого населення не лише не вміє критично мислити, про що йшлося в попередніх авторських розвідках, а й не розуміє причин та наслідків певних суспільних явищ і процесів.

Активно здійснюючи освітньо-професійну і наукову діяльність в закладах вищої освіти та проводячи не лише навчальні заняття зі студентами, а й наукове